

utkanterna av deras eskatologiska föreställningar. Dödahavsrollarna visar däremot att uppståndelsen var en växande tro.

Kapitel nio tillägnas helt Josefus syn på uppståndelsen. Elledge konstaterar svårigheterna att få Josefus olika beskrivningar av livet efter detta i tidig judendom bekräftade av samtida texter. Josefus verkar emellertid attraherad av själen som odödlig. Elledge menar också att Josefus sätt att beskriva livet efter döden kan förklaras som en apologetisk kulturell omskrivning med hjälp av doxografiska och etnografiska metoder. Elledges slutsats är att Josefus tillvägagångssätt var ett sätt att etablera en gemensam grund för överlevnadens skull, genom att betona likheter snarare än olikheter med grekisk och romersk filosofi.

Elledge har författat en kunnig bok om uppståndelsen i tidig judendom. Min största behållning av läsningen är att synen på livet efter detta inte var enhetlig utan mångfaldig. Vidare är en av hans slutsatser betydelsefull, att både förespråkare och förnekare av uppståndelsen i hög grad förlitade sig på texter från den Hebreiska bibeln. Elledges forskningsresultat präglas ofta av uttryck som ”may”, ”perhaps”, ”probably”, etc. Detta förmedlar en osäkerhet om det överhuvudtaget går att helt förstå eller få insikt om hur uppståndelsen uppfattades under den tid som boken täcker in. Det må vara så, men ibland undrar jag om Elledge är säker på något. Vidare har jag några frågetecken angående hans syn på Jesaja i 1 Henok. Men i det stora hela är Elledges bok mycket användbar och värd att uppmärksammas.

*Stefan Green, Åbo Akademi*

SCOTT J. HAFEMANN

*Paul: Servant of the New Covenant, Pauline Polarities  
in Eschatological Perspective*

WUNT 435, Tübingen: Mohr Siebeck, 2019, inbunden,  
420 sidor, SEK 1644, ISBN 978-3-16-157701-7

Denna bok är en samling delvis omarbetade texter som speglar Scott J. Hafemanns dryga 30 år inom Paulusforskningen. Hafemann ägnade sin avhandling åt att analysera 2 Kor 2:14–3:3 (*Suffering and the Spirit*,

1986) och följde senare upp detta med ett omfattande arbete fokuserat på 2 Kor 3 (*Paul, Moses, and the History of Israel*, 1995). Den aktuella boken plockar upp slutsatser från dessa tidigare verk och applicerar dem på andra Paulustexter med fokus på det nya förbundet.

Bokens titel rymmer de två centrala teman som författaren för samman i sin läsning av Paulus teologi: ”Förbund” (eng. ”covenant”) och ”eskatologi” (eng. ”eschatology”). Hafemanns grundhållning beskrivs lämpligen som frälsningshistorisk, vilket innebär ett fokus på Guds handlande med sitt folk genom historien. Denna historia beskrivs utifrån den eskatologiska kontrasten mellan två tidsåldrar:

[T]he era of Israel, during which the nation, separated from the presence of God, consistently broke the covenant, and the era of the church, in which God's eschatological people made up of Jews and gentiles, transformed by the power of God's presence, now keep the covenant. (XII)

Boken är indelad i två delar: ”The New Covenant's Present Reality” och ”The New Covenant's Future Hope”. Efter en relativt kort inledning ägnar Hafemann bokens första kapitel åt att gå i dialog med Martin Luther och hans läsning av Gal 3:6–14. Fokus ligger framför allt på Luthers förståelse av antiteserna i Paulus teologi, inte minst den mellan lag och evangelium. Hafemann håller med Luther om att Paulus problematiserar lagen som helhet – snarare än en viss del eller ett missbruk av den – men problemet är inte antropologiskt utan historiskt och eskatologiskt.

I bokens andra kapitel adresserar författaren frågan om Paulus syn på Israel utifrån Gal 3–4. Denna präglas, enligt Hafemann, av övertygelsen att Israel fortfarande är ”under lagen”. Paulus huvudpoäng i avsnittet är samtidigt en annan, nämligen att en ny eskatologisk era har inletts genom Messias. Den fulla innebörden av detta ligger fortfarande i framtiden för Paulus, eller som Hafemann uttrycker det: ”Israel's return from exile is still to come. Eschatology has only reached its ante-climax” (86).

I de två kommande kapitlen flyttas fokus från Gal till 2 Kor, först 2 Kor 3:6–18 (kap 3) och därefter 2 Kor 10:12–18 (kap 4). Bokens

tredje kapitel är i stora drag Hafemanns tidigare forskning på 2 Kor 3 i koncis form. Efter en beskrivning av 1900-talets fokus på att identifiera Paulus motståndare i Korinth förespråkas ”a return to the text” (95). I diskussionen finns bokens genomgående drag tydligt representerade: Avsnittet bör läsas ur ett frälsningshistoriskt perspektiv, här med särskilt fokus på Israels ”förstockelse” (eng. ”hardening”). Sinaiförbundet var från början tänkt att ersättas av ett nytt och benämningen ”det gamla förbundet” är inte nedsättande utan vittnar om att det nu uppnått sin eskatologiska fullbordan. Bokens fjärde kapitel behandlar därefter frågan om Paulus legitimitet som apostel utifrån 2 Kor 10:12–18. Hafemann diskuterar framför allt detta utifrån frågan om Paulus skryt/stolthet (eng. ”boasting”) i relation till motståndarna i Korinth. Skillnaden dem emellan är inte att Paulus avstår från att skryta, men att han gör det ”i Herren”.

I kapitel fem lyfts frågan om Paulus lidande i relation till hans apostlaskap utifrån Gal 4:12–20 och 2 Kor 4:7–12. Båda texterna visar, enligt Hafemann, på Paulus övertygelse att Anden är närvarande i hans apostlaskap men hans lidande visar samtidigt att han är verksam i en värld som än så länge, i väntan på sin upprättelse, är ond. Hafemann betonar att Paulus två roller som teolog och missionär ska förstås i nära samband med varandra; ”Paul was a theologically driven missionary and a missiologically driven theologian” (161).

I det sjätte kapitlet presenterar Hafemann en noggrann läsning av Fil 3:8–9 i ljuset av den eskatologiska kontrast mellan det gamla och det nya som är genomgående i boken. Han argumenterar för att Paulus inte framställer sitt tidigare liv i negativ dager, utan använder det som en positiv jämförelsepunkt i sitt argument (ett så kallat *a fortiori*-argument). Det tidigare medlet för rättfärdighet (lagen) har blivit ersatt av ett nytt (Kristus) eftersom en ny eskatologisk era har inletts.

Bokens sjunde kapitel, vilket inleder bokens andra huvuddel, behandlar Rom 2:12–16 och primärt frågan om Guds dom. Hafemann går här i kritisk dialog med Douglas Campbells läsning av Rom 1:18–3:20. Campbell hävdar att Paulus formulerar en diatrib och att bud-

skapet om Guds dom utifrån gärningar inte är hans egna, utan bör tillskrivas apostelns motståndare. I kontrast till detta läser Hafemann Paulus ord om att hedningarna ”är sin egen lag” (*ἑαυτοῖς εἰσιν νόμος*) i Rom 2:14 som en eskatologisk beskrivning av att de faktiskt fullgör lagen.

I de två nästkommande kapitlen flyttas fokus till Paulus eskatologiska hopp gällande Israel utifrån Rom 11:25–32 (kap. 8) innan detta sätts i relation till icke-judarna utifrån Rom 15:1–13 (kap. 9). I kapitel åtta är Krister Stendahl den huvudsakliga dialogpartnern. Hafemann argumenterar för att huvudfokus i Rom 9–11 är frågan om Gud håller sina löften, och han tonar ned Stendahls fokus på relationen mellan judar och icke-judar. Det innebär även att Stendahls uppdelning mellan icke-judar (som inte behöver hålla lagen) och judar (som inte behöver acceptera Messias) ifrågasätts av Hafemann. I det nionde kapitlet läggs huvudfokus sedan på de LXX-texter Paulus citerar i 15:9–12 (Ps 17:50; 5 Mos 32:43; Ps 116:1; Jes 11:10).

Kapitel tio bygger på en läsning av Gal 6:15 och 2 Kor 5:17 utifrån deras gemensamma tema av ny skapelse. Hafemann betonar den täta kopplingen mellan den nya skapelsen och Paulus som tjänare av ett nytt förbund. Det som uttrycks i Gal 6:15 och 2 Kor 5:17 är inte en abstrakt eskatologisk princip, utan ”the day-to-day life-pattern of the faith-expressed love embodied in obedience to God’s commands that was established and made possible by Christ’s love on the cross” (340). Alltså en eskatologi konkretiserad i Paulus apostlaskap inom ramen för det nya förbundet.

Som en avslutning på boken sätter Hafemann sin läsning av Paulus i relation till den judiska komuniteten i Qumran. Jämförelsen görs utifrån fem områden, varav de första fyra bygger på likheter. Både Paulus och Qumran, 1) såg sig som den utvalda resten (eng. ”remnant”), 2) såg sin läsning av Skriften som den sanna uttolkningen, 3) var övertygade att lydnad till lagen var möjlig genom Guds ande och 4) såg sig som platsen för Guds närvaro i världen. Det femte området

5), vilket utgör den grundläggande skillnaden mellan Paulus och Qumran, är det faktum att Paulus ser Jesus som Messias.

Boken är, som nämndes ovan, en samling texter som är skrivna under lång tid. Även om de är delvis omarbetade finns det stundtals brister när det gäller stringens och progression genom boken. Vidare finns det en tendens att de avgränsningar av bibeltexter som görs i kapitelrubrikerna inte stämmer överens med det faktiska innehållet. Ett exempel på detta är kapitel två, vilket enligt rubriken handlar om Gal 3–4 men i praktiken fokuserar nästan uteslutande på Gal 4. Rent innehållsligt ligger boken relativt nära en traditionell luthersk hållning, även om det är det gamla förbundet och inte lagen i sig som beskrivs som problemet. Det hade varit berikande med en bredare dialog med de som under senare år argumenterat för att läsa Paulus inom judendomen (t.ex. Mark Nanos, Paula Fredriksen och Matthew Thiessen).

Sammantaget är *Paul: Servant of the New Covenant* en mycket välarbetad bok som presenterar noggranna och initierade läsningar av centrala Paulustexter. Hafemann lyckas hitta rätt i den svåra balansen att vara tesdriven och samtidigt låta texterna stå i centrum.

*Ludvig Nyman, Lunds universitet*

KATHARINA HEYDEN OCH HENRIKE MANUWALD (RED.)

*Übertragungen heiliger Texte in Judentum, Christentum und Islam*

Hermeneutische Untersuchungen zur Theologie 75, Tübingen: Mohr Siebeck, 2019,  
häftad, 300 sidor, SEK 708, ISBN: 978-3-16-156312-6

Den föreliggande volymen samlar bidrag från en konferens hällen i Bern år 2015. Som titeln säger handlar bidragen om olika former av ”transponeringar” eller ”förflyttningar” (ty. ”Übertragungen”) av kristendomens, judendomens och islams heliga texter. Att titeln inte använder ordet ”översättning” är ingen slump. Här handlar det nämligen lika mycket om översättningar i vanlig bemärkelse – det vill säga överföringar av en viss text från ett språk till ett annat – som om överföringar av text till andra medier (till exempel bildkonst), eller om ”översättningar” där källtexten och ”översättningen” är på samma språk, alltså